УДК 341.3:341.322
DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.52

ОРГАНІЗАЦІЯ ГУМАНІТАРНИХ КОРИДОРІВ У ХОДІ БОЙОВИХ ДІЙ

Шевцов А.Л.,
кандидат наук з державного управління,
професор кафедри загальновійськових дисциплін
Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0008-9204-1681

Кириченко В.О.,
курсантка 4-го навчального курсу
Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0006-3697-2954

Шевцов А.Л., Кириченко В.О. Організація гуманітарних коридорів у ході бойових дій.

У статті досліджується правова природа гуманітарних шляхів як одного з практичних інструментів забезпечення безпеки цивільного населення в умовах збройного конфлікту. Обґрунтовується, що гуманітарні «коридори» слід розглядати як особливі тимчасові домовленості між сторонами воєнного протистояння, спрямовані на створення безпечних маршрутів для евакуації мирних жителів, поранених і хворих, а також для транспортування гуманітарної допомоги до постраждалих районів. Наголошується, що міжнародне гуманітарне право не містить уніфікованого нормативного визначення поняття «гуманітарний коридор», однак включає сукупність правових механізмів, які фактично становлять нормативне підґрунтя для їх організації та функціонування. До таких механізмів належать локальні угоди про евакуацію населення, правила здійснення гуманітарних операцій, положення щодо захисту цивільних осіб, а також норми, що зобов'язують сторони конфлікту забезпечувати повагу до гуманності під час ведення бойових дій.

У роботі проаналізовано сучасну практику застосування гуманітарних шляхів у зонах збройних конфліктів та виявлено основні ризики, пов'язані з їх створенням і реалізацією. Серед них виокремлено недостатню нормативну визначеність, відсутність належних гарантій безпеки для осіб, які евакуюються, можливість маніпулятивного інформаційного супроводу та використання гуманітарних маршрутів у воєнно-політичних цілях. Окрему увагу приділено українському контексту, у якому питання організації гуманітарних «коридорів» набуло особливої актуальності внаслідок інтенсивних бойових дій, масового внутрішнього переміщення населення та руйнування критично важливої цивільної інфраструктури.

У статті доводиться необхідність формування чіткої юридичної моделі організації гуманітарних шляхів, яка повинна охоплювати визначення їхньої мети, кола уповноважених сторін, просторових і часових параметрів, порядку інформування населення, механізмів моніторингу та юридичної відповідальності за порушення досягнутих домовленостей. Запропоновано напрями вдосконалення правового регулювання у цій сфері шляхом посилення координації між державними органами та гуманітарними організаціями, удосконалення евакуаційних процедур і впровадження дієвих засобів протидії дезінформації.

Ключові слова: гуманітарні коридори, права людини, міжнародне гуманітарне право, захист цивільного населення, евакуація населення.

Shevtsov A.L., Kyrychenko V.O. Organization of humanitarian corridors during combat operations.

This article examines the legal nature of humanitarian corridors as one of the practical tools for ensuring the safety of the civilian population in situations of armed conflict. It is argued that humanitarian "corridors" should be viewed as special temporary agreements between the parties to a military conflict, aimed at creating safe routes for the evacuation of civilians, the wounded, and the sick, as well as for the delivery of humanitarian aid to affected areas. It is emphasized that international humanitarian law does not contain a unified legal definition of the term "humanitarian corridor," but it does include a set of legal mechanisms that effectively constitute the legal basis for their organization

and operation. Such mechanisms include local agreements on the evacuation of the population, rules for conducting humanitarian operations, provisions on the protection of civilians, as well as norms obligating the parties to the conflict to ensure respect for humanity during the conduct of hostilities.

This paper analyzes current practices in the use of humanitarian corridors in zones of armed conflict and identifies the main risks associated with their establishment and implementation. Among these, the study highlights insufficient legal clarity, the lack of adequate security guarantees for evacuees, the potential for manipulative media coverage, and the use of humanitarian corridors for military-political purposes. Particular attention is paid to the Ukrainian context, where the issue of organizing humanitarian "corridors" has become particularly relevant due to intense hostilities, mass internal displacement of the population, and the destruction of critical civilian infrastructure.

The article argues for the need to establish a clear legal framework for organizing humanitarian corridors, which should include defining their purpose, the scope of authorized parties, spatial and temporal parameters, procedures for informing the public, monitoring mechanisms, and legal liability for violations of the agreements reached. The article proposes directions for improving legal regulation in this area by strengthening coordination between government agencies and humanitarian organizations, improving evacuation procedures, and implementing effective measures to counter disinformation.

Key words: humanitarian corridors, human rights, international humanitarian law, protection of civilians, evacuation of the population.

Постановка проблеми. Забезпечення захисту мирних жителів у період збройних конфліктів є однією з ключових задач міжнародного гуманітарного права та важливим складником системи міжнародної безпеки. Інтенсивність військових дій, використання далекобійного озброєння та руйнування цивільних об'єктів створюють серйозні загрози життю та здоров'ю цивільних. В таких умовах, одним із практичних інструментів для зменшення людських втрат є гуманітарні шляхи, що дають можливість мирним громадянам безпечно покинути зони боїв та отримати життєво необхідну допомогу. Проте, міжнародне гуманітарне право не має єдиного, уніфікованого законодавчого визначення поняття «гуманітарний коридор», що викликає певні складнощі на практиці. У реальних військових конфліктах гуманітарні шляхи доволі часто перетворюються на політичний чи військовий інструмент, що може спричинити маніпуляції, порушення режиму безпеки та створення додаткових небезпек для мирних жителів. Масштабна військова агресія російської федерації проти України зробила проблему гуманітарних шляхів надзвичайно гострою на практичному рівні, оскільки організація масового вивезення людей із районів активних боїв стала необхідним заходом для захисту цивільного населення. З огляду на це виникає потреба у більш глибокому науковому дослідженні правової природи гуманітарних коридорів та механізмів їхнього функціонування.

Мета дослідження полягає у пізнанні юридичних засад функціонування гуманітарних коридорів у часі збройних протистоянь, встановленні значущості цих механізмі задля гарантування захисту мирного населення, а також формуванні рекомендацій з удосконалення як нормативно-правової бази, так і безпосереднього впровадження їхньої роботи.

Стан опрацювання проблематики. Питання, що стосуються гуманітарних шляхів та евакуацій, розглядаються у працях як вітчизняних, так і закордонних науковців, а також у матеріалах міжнародних гуманітарних організацій. Серед дослідників, які безпосередньо аналізували правову природу гуманітарних коридорів і суміжних механізмів захисту цивільних, слід виокремити М. Л'Омм, Дж. Гріньйон, С. Гоффманн, Д. Аканде, Е.-К. Гіллард та В. Барбеле. Зокрема, М. Л'Омм акцентує на відсутності єдиного нормативного визначення гуманітарних коридорів та їх уразливості до політичних маніпуляцій [12, с. 48], Дж. Гріньйон розглядає гуманітарні коридори як захід ultima ratio, який не повинен підміняти загальний обов'язок сторін забезпечувати гуманітарний доступ [13], С. Гоффманн підкреслює вузький, просторово й функціонально обмежений характер коридору як безпечного маршруту для доставки допомоги та/або евакуації [14, с. 95], а Д. Аканде та Е.-К. Гіллард систематизують міжнародно-правові правила щодо гуманітарного доступу, згоди сторін і меж контролю над операціями з надання допомоги [15]. Праці Е.-К. Гіллард та В. Барбеле також висвітлюють операційні ризики створення коридорів, взаємозв'язок коридорів із гуманітарними евакуаціями, а також вимоги до координації, моніторингу та захисту цивільних осіб [5; 16]. Водночас, попри наявність зазначених напрацювань, відсутня єдина юридична концепція гуманітарного коридору як спеціальної угоди між учасниками протистояння, а також недостатньо опрацьовані механізми контролю за виконанням таких домовленостей та притягнення до відповідальності за їх порушення.

Виклад основного матеріалу. Важливою передумовою коректного правового аналізу є розмежування термінів, які в публічному дискурсі часто змішуються. Під «гуманітарним коридором» доцільно розуміти тимчасову, географічно визначену домовленість між сторонами збройного кон-

флікту щодо забезпечення безпечного проходу людей і/або вантажів за узгодженими маршрутом, часом та умовами, причому правозахисний ефект коридору випливає не з одностороннього оголошення, а з погодження умов усіма релевантними сторонами, і коридор не може вважатися еквівалентом загального гуманітарного доступу [6, с. 1]. Таке розуміння кореспондує з підходом С. Гоффманн, яка визначає гуманітарний коридор як безпечний маршрут для доставки допомоги та/або евакуації цивільних, підкреслюючи його вузький просторовий характер [14, с. 95]. Водночас М. Л'Омм слушно застерігає, що в умовах відсутності уніфікованої нормативної рамки сам термін легко піддається політичному переосмисленню та може втрачати свій захисний зміст [12, с. 48]. Уточнення про те, що односторонньо «декларовані» коридори не створюють того самого рівня захисту, має принципове значення для юридичної кваліфікації подій, оскільки у випадку порушення «декларації» сторона, яка на неї покладалася, не може автоматично доводити існування взаємної згоди та узгодженого режиму припинення вогню чи невикористання сили на маршруті [6, с. 1]. Відтак «організація коридору» юридично відрізняється від «інформаційного повідомлення про можливий виїзд» і повинна оцінюватися через призму процедурної добросовісності, доказовості домовленостей і реалістичності гарантій.

У міжнародному гуманітарному праві коридори постають як практичний механізм реалізації кількох груп норм: норм про евакуацію певних категорій цивільних із обложених/оточених районів за місцевими угодами, норм про гуманітарні (рельєфні) дії та допуск допомоги за умови контролю, а також норм про заборону насильницького переміщення й про обов'язок здійснювати запобіжні заходи заради захисту цивільних. У цьому контексті коридор є не «новим правом», а радше конкретизацією способу виконання вже наявних обов'язків: забезпечити повагу й захист цивільних, сприяти гуманітарній допомозі, вживати здійсненних запобіжних заходів та утримуватися від методів ведення війни, що спричиняють невибіркову шкоду [1]. У цьому ж ключі Д. Аканде та Е.-К. Гіллард наголошують, що обов'язок сторін дозволяти й полегшувати швидке та безперешкодне проходження гуманітарної допомоги випливає безпосередньо з норм міжнародного гуманітарного права і не залежить від політичної доцільності оформлення «коридору» як окремої конструкції [15]. Відтак створення гуманітарного коридору не може розглядатися як підстава для обмеження або звуження обсягу міжнародно-правових зобов'язань сторін збройного конфлікту щодо захисту цивільного населення. Сучасні практичні настанови з міжнародного гуманітарного права підкреслюють, що функціонування гуманітарного коридору не змінює загального режиму застосування норм міжнародного гуманітарного права та не звільняє сторони конфлікту від обов'язку дотримуватися принципів захисту цивільних осіб і забезпечення гуманітарного доступу [6].

Зважаючи на це, правнича будова гуманітарного шляху має містити щонайменше чотири складові частини. Перша частина полягає у визначенні завдання шляху й його предмета: шлях для виходу громадян, шлях для ввезення посібників, спільний режим або окремий шлях (наприклад, для евакуації травмованих). Відсутність зрозумілого завдання спричиняє сутичку сподівань та збільшує ризик хитрощів, включно з випадками, коли шлях медійно подається як «гуманітарний», проте насправді спрямований на вибіркове пересування або на формування видимості «припуску», не гарантуючи справжнього захисту. Друга частина охоплює склад учасників та права сторін, які узгоджують шлях, включно з вимогою «дійсної» (genuine) згоди військового керівництва, спроможного гарантувати дотримання домовленостей усіма загонами, що можуть використовувати далекобійні засоби ураження. Третя частина складає часові й територіальні параметри, за яких шлях повинен бути «безпечним, досяжним та робочим», інакше він породжує примару захисту без його реального надання. Четверта частина – це засоби зв'язку, контролю й реагування на події, що забезпечують можливість перевірки виконання, а не лише проголошення.

Окремий блок становить співвідношення гуманітарних коридорів із гуманітарними евакуаціями як ширшим явищем. Як слушно зазначає В. Барбеле, гуманітарні евакуації є «заходом останньої інстанції», який допустимо розглядати лише тоді, коли інші варіанти захисту та доступу не працюють або недосяжні, а ризики залишатися переважають ризики евакуації [5, с. 7]. У цьому сенсі коридор є інструментом, що може обслуговувати евакуацію, але не замінює її етичних і правових критеріїв, включно з добровільністю, інформованою згодою, збереженням цивільного характеру переміщення, мінімізацією розлучення сімей та орієнтацією на безпечні місця розміщення [5, с. 7].

Найгостріша сьогоденна проблема організації гуманітарних коридорів полягає у структурній невідповідності між техніко-тактичною реальністю високої інтенсивності воєнних дій і процедурними гарантіями, які потрібні для «працездатності» коридору. У цьому зв'язку Дж. Гріньйон розглядає гуманітарний коридор як захід ultima ratio, який може навіть підвищити небезпеку для цивільних осіб, якщо його створення підміняє належне дотримання загальних гуманітарних зобов'язань сторін [13]. Близьку позицію займає й Е.-К. Гіллард, яка підкреслює, що коридори функціонують лише за умов чітко визначених маршруту, часу, режиму припинення вогню та належного доведення до-

мовленостей до всіх носіїв зброї [16, с. 31–34]. Звіт місії експертів ОБСЄ прямо вказує, що через характер застосовуваного озброєння (артилерія, ракети) домовленість має охоплювати значно ширший простір, адже коридор може бути уражений «здалеку», і потребує мінімального рівня довіри, щоб жодна зі сторін не використовувала припинення вогню для воєнних переваг [7, с. 38].

Із наведеного випливає причинно-наслідковий висновок: чим інтенсивніше сторони конфлікту застосовують методи ведення війни, пов'язані з підвищеними ризиками для цивільного населення, та чим більш фрагментованими є ланцюги військового командування, тим вищими стають вимоги до формалізації домовленостей щодо гуманітарних коридорів, належного інформування військових підрозділів і забезпечення незалежного спостереження. За таких умов покладання виключно на усні гарантії без належних процедур документування та контролю виконання домовленостей є недостатнім і практично нереалістичним.

У практичному вимірі, зокрема в Україні, до зазначеної проблеми додаються управлінські й соціальні чинники, які прямо відображені в рекомендаціях щодо гуманітарних евакуацій. Поінформованість населення про порядок евакуації, доступність транспорту, наявність мостів і доріг, мінна небезпека, а також якість послуг у приймаючих громадах є факторами, що стримують людей від виїзду навіть за наявності загроз життю; водночас для гуманітарних акторів критично важливо поважати усвідомлені рішення не евакуюватися, щоб не перетворювати гуманітарну підтримку на засіб тиску [4, с. 1]. Проблема посилюється прогалинами координації та інформування, оскільки відсутність доступної інформації про процедури, механізми ідентифікації, координаційні контури між органами влади й гуманітарними організаціями та наявні послуги в місцях тимчасового проживання змушує гуманітарні структури брати на себе додаткові ризики та компенсувати недоопрацьовані державні процедури [4, с. 3].

Паралельно існує проблема інформаційної якості, яка безпосередньо впливає на безпечність маршрутів і на довіру населення до повідомлень про «зелений» чи «гуманітарний» коридор. В умовах масштабної дезінформації соціальні мережі можуть поширювати неправдиві або неперевірені повідомлення, що ускладнює ухвалення рішень щодо особистої безпеки та евакуації. У причинно-наслідковій площині це означає, що навіть нормативно й процедурно коректний коридор може втратити функціональність без паралельної системи офіційних каналів оповіщення, протоколів підтвердження інформації та механізмів протидії дезінформації.

Нормативно-правова реалізація коридорів у національному законодавстві України демонструє ще одну сучасну проблематику: внутрішнє право може надавати визначення й процедурні рамки, але не здатне замінити фактичну згоду й безпекові гарантії з боку супротивної сторони. Закон України «Про правовий режим тимчасово окупованої території» встановлює, що виїзд через лінію зіткнення може здійснюватися через гуманітарні коридори, при цьому гуманітарний коридор у законі трактується як тимчасово демілітаризована за домовленістю зона, призначена для транзиту гуманітарної допомоги, медичної допомоги та евакуації цивільних, поранених і загиблих [2]. Таке визначення детально відтворено й застосовано в спеціальній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, що одночасно констатує практичні ситуації, коли через бойові дії або відсутність функціональних коридорів люди змушені шукати альтернативні маршрути виїзду, а застосування довоєнних процедур у таких умовах породжує ризики правової невизначеності [8, с. 32]. Звідси випливає реалістичний напрям розв'язання: національні акти мають не лише визначати «коридор» як правову можливість, а й інтегрувати механізми координації, документування домовленостей і взаємодії з гуманітарними організаціями, щоб мінімізувати розрив між «юридично дозволеним шляхом» і «фактично доступним і безпечним шляхом» [4, с. 3].

Показовою є також взаємодія коридорів із загальним режимом евакуації населення як інститутом цивільного захисту. Національне законодавство України передбачає правові засади заходів евакуації, а Кабінет Міністрів України затвердив порядок проведення евакуації у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій [3]. Утім, профільні рекомендації щодо гуманітарних евакуацій у воєнний час підкреслюють, що для гуманітарних організацій критично важливо зберігати відмежування від примусових переміщень і не ставати інструментом державного владного примусу; організації можуть надавати допомогу лише в межах добровільної гуманітарної евакуації або після завершення примусової евакуації, забезпечуючи захист і доступ до послуг [4, с. 2]. Це положення має прямий коридорний вимір: коли коридор організовується для «виходу», він повинен бути юридично й фактично добровільним для цивільних, інакше виникає ризик трансформації коридору на інструмент насильницького переміщення, що суперечить міжнародно-правовим заборонам.

Операційна сторона організації коридору вимагає системи мінімальних стандартів, які, попри заборону «переліків» у цьому викладі, можуть бути описані як послідовність юридично значущих процедур. Перша процедура – це попередня оцінка контексту і ризиків, у межах якої визначається, чи є коридор виправданим як механізм захисту, чи він створить додаткові небезпеки, включно

з ризиком «втягування» людей у небезпечний рух або штучного стимулювання переміщень [6, с. 3]. Друга процедура – погодження умов з релевантними сторонами конфлікту і забезпечення того, щоб домовленості були доведені до підрозділів, які реально застосовують силу й можуть завдати ураження маршруту. Практичні настанови з планування масових евакуацій прямо застерігають: згода політичного керівництва або «ключових лідерів» не означає автоматичної згоди та дисципліни на рівні всіх військових елементів у районі, особливо коли діє багато фракцій або командирів із різними поглядами. Водночас Е.-К. Гіллард окремо наголошує на необхідності ще на стадії планування визначити посередника, коло повідомлюваних підрозділів, спосіб верифікації домовленостей і механізми реагування на інциденти, інакше коридор залишатиметься радше декларацією, ніж реальною захисною процедурою [16, с. 64–65].

Третя процедура – інформування цивільних у «достатньо ранній» і доступній формі, щоб люди могли підготуватися, перевірити маршрут і прийняти рішення; коридор, оголошений «в останню хвилину», зменшує шанс виконати гуманітарну функцію і підвищує ризик паніки. Четверта процедура –організація спостереження й реагування на інциденти, включно з домовленістю про незалежних моніторів, які фіксують дотримання умов і можуть слугувати джерелом доказів у випадку порушень; саме включення такого елементу названо одним із практичних аспектів переговорів про безпечний прохід.

Провал будь-якої з названих процедур має прогнозовані юридичні наслідки, що ілюструє судова практика. У справі Європейський суд з прав людини «Isayeva v. Russia» Суд розглядав ситуацію, коли цивільні намагалися залишити населений пункт Катир-Юрт, сприймаючи оголошення про «гуманітарний коридор» як гарантію безпеки, але зазнали авіаційного удару під час руху. Принципово, що Суд у своїй доктрині ст. 2 Конвенції підкреслює необхідність оцінювати, чи була операція «спланована й контрольована» так, щоб мінімізувати, наскільки можливо, шкоду цивільному населенню, а також звертає увагу на відсутність доказів доведення режиму «коридору» до виконавців, зокрема до авіаційних підрозділів і диспетчерів. Цей підхід має міжгалузеве значення для практики гуманітарних коридорів: навіть якщо «коридор» проголошено, але не існує підтверджуваного механізму інформування та контролю виконання, оголошення створює для цивільних оманливе очікування безпеки і може кваліфікуватися як елемент недбалого планування/контролю державної операції з фатальними наслідками [9].

Інший вимір демонструє практика міжнародного кримінального правосуддя, де гуманітарні конвої, коридори та загрози «відкрити вогонь» по цивільних використовувалися як інструмент тиску. У вироку Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії у справі «Prosecutor v. Stanislav Galić» описано контекст облоги Сараєво та наведено свідчення про погрози обстрілювати місто у разі невиконання вимог щодо пропуску певної колони (конвою), причому погроза розумілася як застосування артилерії «навмання» по цивільному населенню. У причинно-наслідковому аналізі це свідчить про типову схему викривлення гуманітарних домовленостей: замість захисту цивільних, «коридорна логіка» або «конвойна логіка» може ставати предметом шантажу, де цивільні обстріли використовуються як засіб примусу до політико-військових рішень. Така практика прямо підсилює тезу, що коридори не можуть розглядатися суто як технічне питання логістики: вони є частиною режиму захисту цивільних, а їх порушення та їх використання як примусу можуть потягти індивідуальну кримінальну відповідальність [10].

Третім важливим прикладом є підхід Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів у підсумковому апеляційному рішенні у справі Prosecutor v. Radovan Karadžić. Суд встановив, що контроль над гуманітарними конвоями та обмеження доступу гуманітарної допомоги були використані як елемент реалізації політики створення «нестерпних умов життя» для населення анклаву Сребреница та обмеження міжнародного доступу до нього. Зокрема, після видання так званої Directive 7 обсяги гуманітарних доставок істотно зменшилися, умови життя населення погіршилися до «катастрофічного рівня», а до кінця червня 1995 року було зафіксовано випадки смерті мешканців від голоду [11]. Хоча цей кейс не зводиться до організації «коридору» в сучасному медійному розумінні, він є судовим маркером того, що блокування або контроль гуманітарних конвоїв, а також створення перешкод доступу можуть кваліфікуватися як складова міжнародних злочинів, а отже організація коридорів повинна включати доказові інструменти фіксації обструкцій і ланцюгів командування, відповідальних за рішення.

Для українського контексту релевантним є й «внутрішній» вимір судової практики щодо наслідків не функціонування коридорів у процедурі виїзду з тимчасово окупованих територій. Спеціальна доповідь Омбудсмена наводить приклад судового розгляду в справі № 522/4876/22 щодо оскарження постанови про адміністративне правопорушення за виїзд з тимчасово окупованої території в умовах, коли особа фактично намагалася врятувати сім'ю та очікувала гуманітарного коридору до підконтрольної території, але коридори не функціонували й безпекова ситуація погіршувалася [8,

с. 33]. Наведена ситуація має вагоме значення тим, що демонструє юридичну пастку: коли закон формально встановлює «правильний» маршрут, але держава об'єктивно не може гарантувати його доступність і безпечність, санкційне застосування довоєнних норм без врахування нової реальності суперечить принципу правової визначеності й стимулює ризикові маршрути, що, своєю чергою, збільшує гуманітарні втрати.

Реалістичні шляхи вирішення проблеми організації гуманітарних коридорів, з урахуванням наведених джерел і практики, мають будуватися як поєднання міжнародно-правової коректності й інституційної спроможності. Перший напрям полягає у стандартизації мінімального змісту домовленостей про коридор як спеціальної угоди (або комплексу погоджених умов), що повинна чітко визначати мету, маршрут, часові «вікна», правила проходу, заборону на використання маршруту для воєнних цілей, порядок інформування підрозділів, а також порядок взаємодії з гуманітарними структурами та незалежними спостерігачами. Така стандартизація є реалістичною, бо не потребує зміни базових норм міжнародного гуманітарного права, а лише створює «контрактну» інфраструктуру виконання вже існуючих обов'язків, при цьому забезпечує повніший доказовий слід для фіксації порушень [6]. Водночас вона узгоджується з підходом Д. Аканде та Е.-К. Гіллард щодо необхідності чіткого визначення меж згоди сторін, порядку контролю та умов безперешкодного проходження гуманітарної допомоги [15], а також із рекомендаціями Е.-К. Гіллард про поєднання коридорів з іншими гуманітарними домовленостями – насамперед тимчасовим припиненням вогню, евакуаційними механізмами та незалежним посередництвом [16, с. 31–34].

Другий напрям – це інституційна координація та обмін інформацією між органами влади й гуманітарними організаціями на національному та місцевому рівнях, включно з визначенням єдиного координаційного центру/контактної точки для переговорів, системою верифікації добровільності евакуації та алгоритмами ідентифікації уразливих осіб, які потребують пріоритетної підтримки. В українських рекомендаціях з гуманітарних евакуацій прямо підкреслено, що брак правової визначеності та відсутність процедур координації між органами влади і гуманітарними організаціями змушує останніх виконувати «надлишкові» функції з підвищеним ризиком, а це вимагає ухвалення рішень на високому рівні.

З юридичного погляду, інституційна координація має бути спрямована не лише на логістику, а й на дотримання принципів добровільності, інформованої згоди та недопущення примусу, що є критичними для сумісності евакуаційних практик із міжнародним гуманітарним правом.

Третій напрям полягає у зміцненні спроможності приймаючих громад та системи послуг, адже без гарантій розміщення, доступу до медицини, соціальної підтримки й безпекових заходів (зокрема щодо запобігання торгівлі людьми та сексуальній експлуатації) будь-який коридор перетворюється на «переміщення ризиків», а не на зниження ризику. У цьому аспекті гуманітарні евакуації визначаються як багатосекторне втручання, що не може бути покладене виключно на «захист» як сектор, і відповідальність за рішення повинна бути визначена на рівні керівництва реагування з чітким розподілом повноважень та підзвітності [5].

Четвертий напрям – управління інформацією та протидія дезінформації як умова безпечності коридору. Досвід України показує, що гіперлокальні медіа здатні дезорганізовувати евакуацію й викривляти уявлення населення про доступні маршрути та послуги, а отже офіційні канали та локальні органи самоврядування повинні бути інтегровані в кризові комунікації як «джерела довіри», здатні оперативно підтверджувати або спростовувати повідомлення про коридори [4, с. 3]. Реалістичним рішенням є запровадження протоколів «подвійного підтвердження» інформації про коридор (через офіційні канали та через гуманітарних партнерів), застосування коротких стандартизованих повідомлень із чіткими часовими параметрами та правилами (що дозволяє зменшити «шум»), а також документування й публічне роз'яснення різниці між гуманітарним коридором, гуманітарною паузою та загальним гуманітарним доступом, щоб мінімізувати небезпечні хибні очікування.

П'ятий напрям – доказовість, моніторинг і відповідальність. Оскільки коридори є крихкими й часто стають об'єктом обстрілів або інструментом політичної маніпуляції, необхідні незалежні механізми спостереження та фіксації інцидентів, які не лише підвищують стримувальний ефект, а й забезпечують можливість юридичної кваліфікації порушень.

Судова практика ЄСПЛ демонструє, що прогалини планування й контролю у випадках «безпечного виходу» можуть бути оцінені як порушення зобов'язань щодо захисту життя, тоді як міжнародна кримінальна практика підтверджує, що навмисне обмеження гуманітарної допомоги та використання обстрілів цивільних як засобу примусу здатні утворювати склад міжнародних злочинів.

Для України практично важливою є інституціоналізація збору доказів щодо зриву коридорів, перешкоджання гуманітарним конвоям, обстрілів маршрутів евакуації та примусу до переміщення

на небезпечні напрямки, що має здійснюватися із дотриманням вимог конфіденційності та захисту персональних даних, але з достатньою процесуальною придатністю матеріалів для подальших розслідувань і судових проваджень.

Висновки. Таким чином, створення шляхів для гуманітарної допомоги в ході бойових дій є однією з найважливіших практик для втілення положень міжнародного гуманітарного права, метою яких є охорона мирного населення та зменшення негативних наслідків збройних протистоянь для людей. Проведене дослідження вказує на те, що правова база, яка регулює роботу таких коридорів, вибудована на міжнародних угодах, усталених нормах міжнародного гуманітарного права та вітчизняному законодавстві держав. Проте дієвість їх впровадження сильно залежить від політичних намірів учасників протистояння та наявності дієвих систем нагляду. Розгляд досвіду останніх військових зіткнень демонструє значущість гуманітарних маршрутів у процесі виведення цивільних людей. З огляду на це, нагальним завданням постає подальше вдосконалення як правових, так і організаційних засад функціонування цих коридорів. Для успішної роботи гуманітарних шляхів потрібен цілісний підхід, який охоплює чітке законодавче закріплення, формування міжнародних структур для спостереження та підвищення рівня підзвітності за ігнорування норм міжнародного гуманітарного права.

Важливим вектором розвитку є підсилення участі світових організацій у плануванні гуманітарних місій та уніфікації стандартів створення таких коридорів. Гуманітарні коридори є суттєвим важелем для реалізації приписів міжнародного гуманітарного права, спрямованих на збереження життя мирних громадян у період збройних конфліктів. Їхня належна робота можлива лише за умови відповідного правового врегулювання, злагодженої взаємодії між урядовими установами та організаціями, що надають допомогу, а також виконання сторонами конфлікту своїх міжнародно-правових обов'язків щодо захисту цивільних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (IV Женевська конвенція від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 1.03.2026).
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квіт. 2014 р. № 1207-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text (дата звернення: 1.03.2026).
3. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовт. 2013 р. № 841. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-п#Text (дата звернення: 1.03.2026).
4. Рекомендації щодо гуманітарних евакуацій цивільного населення в Україні з особливою увагою до дітей / Protection Cluster Ukraine; Child Protection Sub-Cluster. 2024. URL: https://globalprotectioncluster.org/sites/default/files/2024-07/guidance_on_humanitarian_evacuation_-_ukr-_july_2024.pdf (дата звернення: 1.03.2026).
5. Barbelet V. Humanitarian evacuations: practice, guidance, research gaps and lessons. HPG briefing note. London: ODI Global, 2025. URL: https://odi.org/en/publications/humanitarian-evacuations-practice-guidance-research-gaps-and-lessons/ (date of access: 1.03.2026).
6. Considerations for planning mass evacuations of civilians in conflict settings: guidance document / Norwegian Refugee Council. 2017. URL: https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/considerations-for-planning-mass-evacuations-of-civilians-in-conflict-settings (date of access: 1.03.2026).
7. Report on violations of international humanitarian and human rights law, war crimes and crimes against humanity committed in Ukraine since 24 February 2022 / OSCE Moscow Mechanism Mission of Experts. 2022. URL: https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/3/e/522616.pdf (date of access: 1.03.2026).
8. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України (за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 року). Київ: Офіс Омбудсмана, 2022. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/Доповіді/Доповідь.pdf (дата звернення: 1.03.2026).
9. Case of Isayeva v. Russia (Application no. 57950/00): judgment / European Court of Human Rights. Strasbourg, 24 February 2005. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68381 (date of access: 01.03.2026).
10. Prosecutor v. Stanislav Galić: trial judgement. Case No. IT-98-29-T / International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. The Hague, 2003. URL: https://www.icty.org/x/cases/galic/tjug/en/ (date of access: 1.03.2026).

11. Prosecutor v. Radovan Karadžić: appeal judgement summary. Case No. MICT-13-55-A / International Residual Mechanism for Criminal Tribunals. The Hague, 2019. URL: https://www.irmct.org/sites/default/files/casedocuments/mict-13-55/appeals-chamber-judgements/en/200319-karadzic-appeal-judgement-summary.pdf (date of access: 11.03.2026).
12. L'Homme M. Humanitarian Corridors: Negotiated Exceptions at Risk of Manipulation. *Journal of Humanitarian Affairs*. 2022. Vol. 4, No. 1. P. 48–52. URL: https://www.manchesterhive.com/view/journals/jha/4/1/article-p48.pdf (date of access: 11.03.2026).
13. Grignon J. Setting Up Humanitarian Corridors in Armed Conflict. In: Pejic J., Kotlik M. (eds.) Civilian Protection in Armed Conflict: Select Issues. Oxford : Oxford University Press, 2025. URL: https://academic.oup.com/book/60000/chapter-abstract/513460667 (date of access: 1.03.2026).
14. Hoffmann S. Humanitarian Corridor. In: de Lauri A. (ed.) Humanitarianism: Keywords. Leiden; Boston: Brill, 2020. P. 95–97. URL: https://www.zmo.de/fileadmin/Inhalte/Publikationen/PDFs/_9789004431133_-_Humanitarianism_Keywords__Humanitarian_Corridor_hoffmann.pdf (date of access: 1.03.2026).
15. Akande D., Gillard E.-C. Oxford Guidance on the Law Relating to Humanitarian Relief Operations in Situations of Armed Conflict. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2016. URL: https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid%3A6777b94c-00ee-4fce-91fb-4fee3cfc7316 (date of access: 1.03.2026).
16. Gillard E.-C. Enhancing the Security of Civilians in Conflict: Notifications, Evacuations, Humanitarian Corridors, Suspensions of Hostilities and Other Humanitarian Arrangements. Research Paper. London : Chatham House, 2024. URL: https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2024-04/2024-04-24-enhancing-security-of-civilians-in-conflict-gillard_0.pdf (date of access: 1.03.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 1.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026

© Шевцов А.Л., Кириченко В.О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0